

Népünk hagyományvilágából

A fonográftól a magnetofonig

Magyar megfelelőjét egyiknek se találtuk ki, így eme hangrögzítővel együtt jövővényszavaink is gyarapodtak. Kálmány Lajos, neves folkloristánk egyiket se használhatta. Elterjedéséről — lévén, hogy drága masinának számított, s ezért csak igen kevesen tudták megvenni — Magyarországon nem beszélhetünk. A századforduló idején érkeznek tájunkra is dalgyűjtők, akik mint egy nagy kuffert cipelték egyik kezükben „a csodamasinát”, hónuk alatt meg a hozzá tartozó tölcseket. Ebbe a nagy tölcsebe „dánolástak” eleink. Ugyanott mindjárt vissza is hallgathatták „tudományukat”, amit a tengelyre dugott viaszhengere leírólhetetlenül rögzített a tű.

A szegedi múzeum négy fonográfot őriz. Egy közülük már árammal is működik. A legkisebb a legrégebbi, Thomas A. Edison USA-beli cég gyártmánya, 1890-ből. Korban következnek Edison Businnes Phonograph feljlesztés szintén Thomas A. gyártmányú, majd az Edison Shaving Machine patented 1905-ös címettel ellátott fonográf zárja a sort. Viaszhenger-állományunk 167 db, ehhez jön néhány próbahenger. Mind-egyiken dal van, melyeknek nagy részét Péczely Attila, kisebb hányadát pedig Szeghi Endre gyűjtötte. Gyűjtőterületük Tápén, Algyón, Hódmezővásárhelyen kívül — e helységekben gyűjtöttek legtöbbet — Domaszékre, Dorozsmára, Orosházára, valamint néhány kisebb településre terjedt ki. Péczely 1951-ben történt tápai gyűjtésekor gyermekként magam is láthatam, miként bíbelődött vele. Olyan adatközlőket daloltatott meg, akiket én csak lakodalombokon, vagy éppen a templomban hallhatam. Domonkos Utász Matyi bácsira, özv. Nagy Mihálynéra, Bodó Mihálynéra, Engi Józsefnére már csak az idősebb nemzedék emlékezhet. Molnár Miklós Ferencné, Ördög Ambrusné, Kozma Mihályné, Ács Mária (Kószó) Mojtó Istvánné ma is szívesen dalol, pedig egynémelyikükön eljár már a derűsebb, nóráskedő idő. Algyó népdalait leginkább Belovai Pi-

ros, a vásárhelyieket Rakonczai Ferenc, a dorozsmaiakat pedig Dobai Árpád énekelte. Időközben Juhász Ania néprajzkutató magnetofonszalagra jásztotta át a hengereken lévő dalokat, amelyek mindegyike lekottázva áll a kutatók rendelkezésére.

Az ötvenes évek végétől „végleges nyugállományba helyezték” az összes fonográfot. Ezzel egyidőben kezdődött a magnetofonkorszak. Ettől kezdve, amíg fonográfot csakis kutatómunka céljára, addig a magnót már akárki megvehette, úton-útfélen hallhattuk hangját. Egyének és közösségek kedvére akár-hányszor ismételhették kedvelt fölvételeiket. A tudomány számára — bármilyen későn érkezett is — pótolhatatlan és nélkülözhetetlen munkaeszköz lett. Am, mivel a szalagra a lejegyzés után újabb adatokat lehetett fölvenni, a leírtakat anyag megsemmisült. Ezért az adattári hanganyagunk is igen kevés. A hiányt még ma sem késő pótolni! Bármilyen furcsa, egy komoly dologgal szembe kell néznünk: legyen az a dal akármilyen szép (szövege, dallama, netán mind a kettő), szájról szájra már nem hagyományozódik. Csupán a népdalkörök éneklők műsoraikban ideig-óráig, aztán valamennyi visszacsúszlyd a feledés feneketlen kórárába. A fiataloknak se idejük, se energiájuk, és sajnos igényük sincs arra, hogy szép dalainkat, táncainkat megtanulják, egyáltalán kultúrátörtenetünk eme ágát közelebb-ről megismerjék. Ez már baj! Nézzük csak meg. Számítatlan fiatal lóbal a kezében rádiós magnót, miközben unottan, céltalanul ödög az utcákon. Oda se figyel, csak bömbölgeti. Kévs azoknak a száma, akik okosan kihasználják a vele való lehetőségeket: otthon, társaságban, tanulásnál, netán gyűjtésnél, egyéb területeken szerényen a saját művelődésükre, de nem az utcán! Az utcán csatangolóknak csak az idejét irigylem, de azt kutyául! Mert hiába van nekem magnóm, meg a hozzám hasonló kutatófüllelnek. Hiába tudom, hogy sok a gyűjtőnivaló, a magnót is arra találták ki, ha rohan-

va se érek el mindenhová. S ami ennél is riasztóbb: könyörtelenül ritkulnak a kiváló adatközlők is, akiknek dal- és egyéb adataik nélkül ma sem születik folkloristamájú feldolgozás. Így, noha lépten-nyomon a nyakunkban lóg a felelősség terhe mellett a fonográfhoz viszonyítva igen kis súlyú kazettás masina, majdnem ott tartunk még, mint ezelőtt száz évvel volt Kálmány Lajos. Gyűjtött dalaink zöme csak szöveges lejegyzésre várhat. Szigeti György apátfalvi és algyói dalai kottáztattak, ám ezek egy része mellől meg éppen az eredeti hanganyag hiányzik! A szöveg dallama nélkül féltértek. Fordítva nemigen fordul elő. Sokszor a szép szöveg megmentése miatt sajátos formához folyamodik az ember. Fönn áll annak veszélye, hogy pl. Kálmány, vagy Kovács János sok megjelent dalszövegét egy általános ismert, szótagszám szerint is megfelelő dallamra „írják át”, s ezzel mindinkább szegényedik a ma még dúsgazdag dallamkincsünk.

Ifj. Lele József

A jövő Aeroflotja

Hatalmas légi országutak

Írta: Ivan Razumovszkij, a Szovjetunió polgári repülésügyi miniszterhelyettese

Az Aeroflot repülőgépei mintegy 100 millió utast szállítanak évente. A polgári repülés azonban fejlődésének jelenlegi üteme ellenére sem képes teljesen kielégíteni az utas- és teherszállítás igényeit. Ezért terveinkben jelentős helyet foglal el a tudományos-műszaki fejlesztés ütemének gyorsítása.

A következő évtizedekre szóló előrejelzések azt mutatják, hogy számos légi útvonalon, így például Moszkvát a szövetséges köztársaságok fővárosaival, a nagy iparvárosokkal és az ország üdülőközpontjaival összekötő útvonalakon a szállítási volumene eléri az Aeroflot személy- és teherszállítási összeforgalmának egyötödét. Ez a nagy légikikötők térségében a légtér zsúfoltságának növekedéséhez vezet, megnehezíti az utasok kiszolgálását.

Nagy reményeket fűzünk az ezeken a légi útvonalakon hamarosan megjelenő IL-86-os repülőgéphez, az első hazai gyártmányú, széles törzű légbuszhoz. Ennek a gépnek kell tehermentesítenie a nagy légi-

kikötőket, korlátozott méretű repülőtereken is képes fel-, illetve leszállni. Az Aeroflot helyi vonalain a jól ismert JAK-40-es gép mellett megkezdte az utas-szállítást a Csehszlovákiában készült 17 férőhelyes L-410-es is. Ugyancsak a helyi légi járatok számára konstruálták az AN-28-as, többcélú, könnyű repülőgépet. Olyan légi útvonalakon közlekedik, ahol a repülőgépek kis, döngölt talajú repülőterén kell fel- és leszállni.

A szovjet polgári repülés munkájának jelentős részét a teherszállítás teszi ki, s a teherszállítás volumene állandóan növekszik, különösen Szibérián, Távol-Eszak, Távol-Kelet területein.

Az Aeroflot légi útvonalain új teherszállító repülőgép jelent meg, az IL-76T, amely nagyméretű terheket, konténereket, ónjárázó gépeket képes szállítani — 40 tonna súlyhatárig. A repülőgép teljesítményű gépekkel, csőrökkel szerelték fel, amelyek lényegesen megrövidítik a kirakodás idejét. Az IL-76T a nemzetközi út-

vonalakon is kitűnően bevált. Most próbálják ki az új, AN-72-es repülőgépet, amelyet öt tonna súlyhatárig terjedő terhek szállítására szántak. A gép döngölt talajú repülőtereken is le tud szállni.

Befejezéséhez közeledik a mezőgazdasági munkák elvégzésére konstruált új repülőgépek, az M-15-ösek a berepülése is. A gépet lengyel és szovjet konstruktőrök készítették. Ez az első sugárhajtású mezőgazdasági repülőgép. Rendkívül gazdaságos, és ki tudja elégíteni a kolhozok és szovhozok növekvő igényeit a repülőgépes vegyszeres gyomirtáshoz.

A nehéz építési és szerelési munkák elvégzéséhez, a súlyos teherakományok szállításához nemrégiben bemutatott MI-10K típusú helikopterdarut. Segítségével egy sor bonyolult munkát végeztek a hidak, a rádió- és televíziós antennák, csőrök építésénél, az ipari üzemek rekonstrukciójánál.

Folytatódik a légi forgalmat irányító földi rádiótechnikai berendezések tökéletesítése. A jegyárutást és a tranzitutasok részére történő helyfoglalást automatikus berendezések végzik. A repülőtereket a csomagok szortírozásához nagy teljesítményű gépsorokkal szerelik fel.

A repülés tudományos-műszaki bázisának kiszélesítésében a Szovjetunió polgári repülésügyi miniszteriuma szorosan együttműködik a szocialista országokkal. A szocialista országok közötti szállítási kapcsolatok fejlesztési programja például előirányozza az együttműködés kiszélesítését a KGST-partnerek repülőterein olyan rádió- és fénytechnikai berendezésekkel való felszerelésében, amelyek bonyolult meteorológiai vizsgálatok között is biztosítják a leszállást. A kölcsönös előnyök alapján folyik a tudományos-műszaki együttműködés a kapitalista országokkal is.

Valódi-e a festmény?

Ha valaki festményt „tökéletesen” akar hamisítani, akkor nagyon elmélyült tanulmányokat kell folytatnia, hogy a régmúlt időkben használatos festékanyagokkal és kötőanyagokkal régi vászonra, vagy falapra a megfelelő technikával festhessen, és élethűen imitálhassa mindezen anyagok természetes öregedését is. De a természettudós — a művészettörténész egyetműködése — még így is eléggé megbízható módon meg tudja ítélni, hogy eredeti, vagy pedig hamisított műalkotásról van szó.

A természettudományos festményvizsgálatoknak a pigment, a festékanyag sok-

oldalú „kivallatása” a célja. A szakemberek jól tudják, hogy egy-egy festékanyagot metódusokig használtak a közel, vagy régmúlt időkben. A pigment kémiai elemzése jóformán mindent elárul a kutatóknak. Az egykori olasz és a holland olomfehér például észrevehetően különböző mennyiségű réz és ezüst nyomelemet tartalmaz, ami emissziós színekélemzéssel könnyen megállapítható. Tömegspektrométerrel végzett elemzéssel gyorsan eldönthető, hogy milyen eredetű egyik-másik ultramarin. A röntgenes mikrostruktúrávizsgálat segítségével az antimonórium és a nápolyi sárga összetételére derülhet fény.

Az infravörös színekélemzés segítségével nemcsak azt lehet megállapítani, hogy a művész olajfestéket, vagy temperafestéket használt-e, hanem azonosíthatók a különböző olajok, gyanták, enyvek, növényi gumik és fehérjevegyületek is. A festmény röntgenfelvétele megmutatja a művész „kezeírását” — azt, hogy egyhuzamban festette-e, vagy pedig gyakran korrigálta esztendőseit. Az infravörös felvételek a festés folymatáról adnak értékes felvilágosítást, mivel az infratény átvilágítja a felső rétegeken és láthatóvá teszi az alattuk levő képet.

SZ. SIMON ISTVÁN: 7.

Nagy vizek krónikája

„....Leghatalmasabb tagjai a szolgáltatásokat megtagadták”

Igen, az eszmét hitelesítette a történelem — a kivétel gyakran és joggal marasztalta el. A percsorai társulatról ugyanis, amelybe Szegedet bekényszerítették, a kortárs így nyilatkozott könyvében: „A társulat ügyei teljesen zilált állapotban voltak, ami a nagy veszéllyel szemben hatványozottan éreztette hátrányos befolyását a védekezésnél. A társulat pénztára teljesen üres volt, leghatalmasabb tagjai a szolgáltatásokat megtagadták” (Lázár György). Nevezük nevén: a Pallavicinikről van szó. E társulatban volt még Algyó és Tápé.

„Az, hogy a társulatot a szabályok mellőzésével, erőszakos módon alakították meg, azokban az időkben nem volt feltűnő dolog. De szembeszökő az a módszer, amellyel Szeged városát e társulat révén az árvízvédelem ügyében kijátszották... Mindig úgy határoztak, ahogy az uradalom kívánta... Ettől az időtől fogva Szeged népe előtt az árvízvédelem olyan ellenszenves volt, mint az adófizetés” (Dr. Szabó László). És az történt, hogy a munkák terheit mindenki Szegedre nyomta. Nagy város volt, talán elég módos is, így aztán neki kellett a kasszába nyúlni, ha a védett öblözlet feltöltésének fenntartásáról volt szó, ha a folyószabályozás költségeinek számláját nyújtották be. Az uradalom szerződött ugyan — csak éppen fűtyült kötelezettségeire. Azaz a szeszrel éltek a Pallavicinik, hogy Szeged ügyi rákényszerül minden költség finanszírozására, ha nem akar elveszni. Már korábban, Védres István idején is tettenézhetsz volt ez a nagybírtokosi magatartás, hiszen éppen ő panaszolta föl: „Némely földbírtokosok úgy gondolkodnak — talán: hadi öntsön ki (há, a víz) a töltéseknek keresztül egyszer kétszer! — magtsínálattván azok tíz, tizenkét esztendőig ismét használhatni a vízjárta földeket jövedelmesen! — Igen ám!... A zavaros árvíz ugyan föliszapolyja a főképet hozzá közelebb levő helységek földjeit és megkövéríti, de melly drágába kerül az illy trágya!”

Szeged nem talált szövetségest és megértést a felsőbb-ségeknél sem, rajta könyörtelenül behajtották a költségeket, de oly feszesen, hogy még a gyulai ármetszés költségeiből is jócskán ráterelték. Amikor pedig a társulat újjászervezését kezdeményezték, még hátrányosabb helyzetbe került. Pallavicini még azt is elintézte Bécsben, hogy szegedi pénzén elvégeztetett munkálatokkal újabb 11 ezer holdját ármetszítették. Olyan társulati összeállítást tudott magának kicsikarni, amelyben szavazati többsége volt, s így ő diktált Szeged városának. Igen érdekes epizódja ennek a harcnak, hogy Dorozsma kívüli tudott maradni a kényszer-társuláson — mert Pallavicini átlátta: belépése esetén az uradalom szavazati többsége elveszne! Csoda-e, hogy Szeged ebben a keretben nem tudott és nem akart védekezni? Ez a társulás elvitte a pénzt és az erőt Szeged közvetlen védelmének megszervezésétől is, miközben az északi töltések védelmi állapota is kétségbe volt. Szegednek tehát nagyon messze is kellett védekeznie! „A társulati töltések megfizetatlansága miatt egy belső második védelmi vonal, köröltés kialakítását is biztosítani kellett, mely több helyen — pl. a hatyás-ballagatói szakaszon — az öblözlet elöntése után, valóban a város fő védelmi vonalává vált. Ennek kiépítésén azonban erősen akadályozta a vasút, amely üzleti okokból mindvégig ragaszkodott a forgalom fenntartásához. Így a vasúti töltés mentén csak deszkafalak közé fogott nyúlgátak, ún. „kalitka-töltések” építéséről lehetett szó, de még ezt is csak nagy nehézségek — sőt gázolások — árán sikerült megvalósítani...”

Jellemző volt a Percsora-szegedi Ármetsző Társulat létrehozásával kialakult helyzetre, hogy a város védelmének legkritikusabb pontja éppen az erősen „alérgerezett” percsorai keresztgát lett, s a legnagyobb erőt ennek, a várostól legközelebb fekvő pontnak a védelmére kellett összpontosítani” (Károlyi Zsigmond).

Az állam is begombolkozott, kölcsönre alig-alig gondolkodott a város, de az sem adatolt meg neki, hogy saját védelmét kezébe vegye. Reizner János könyvében meg is maradt a korabeli keserű panasz és kifakadás: „Szomorú tanulmányul szolgálhat ez... arra nézve, hogy mily helyrehozhatatlannak az olyan tévedések és következmények, melyek a közönség óhajainak és törekvéseinek mellőzésével és elnyomásával keletkeznek; mily szörvényszerűséget szül az, midőn az arra legfőbb jogaiknak el vannak zárva attól, hogy... legjobb tudomásukra, köelve, érdekeiket önmaguk munkájuk, véjük és orlamazzák...”

Még a vállalkozó korrupciója is „besegített” — s volt ereje és hatalma a romlott tőkés társaságnak arra, hogy Szeged nyakára ilyen drámai helyzetben végrehajtott küldjön! S hiába buktak le a percsorai töltést szakszerűtlenség és a legdrágábban építő vállalkozók — helyettük egy mulatozásban és széptevésben jártas úri figurát küldtek a város

nyakára kormánybiztosként, aki maga csodálkozott legjobban a szituáción, de hamar belenyugodott. Nem tett semmit, de jó fizetést kapott. Még Mikszáthot is „megihlette”, mert annyira neki való figura volt — s az ő nevének, Kende Kanutnak ürügyén idézi Mikszáth a szegedi szótást, miszerint „a tanulmányi doktor kész hóhér”.

A város lassanként oda jutott adósságainak halmazódásában, hogy birtokait több mint 1 millió forint jelzálog terhelte.

1878-ra végül sikerült Szegednek kleroszakolnia a társulati átszervezést — de ez egyrészt már késő volt, másrészt a kormány vízügyi politikáján ez sem változott.

„Szeged városa még március 5-én segélyt kérő felirattal fordult a kormányhoz és az országgyűléshez... talán még elejét lehetett volna venni a katasztrófának vagy legalábbis csökkenteni lehetett volna méretét. A képviselőház azonban... március 8-án a kérvényi bizottsághoz utalta... A katasztrófa napján napirenden kívül feltett interpellációkra adott tájékoztató válaszok — a kormány teljes tájékoztatásáról és nemtörődomségéről tettek tanúságot. Először az igazságügyi miniszter nyugtatta meg a t. házat, hogy a maga részéről a rabok elszállításáról idejében gondoskodott... Tisza Kálmán pedig... bejelentette, hogy a mentés céljaira — mintegy 100 000 főnyi vízkárosult elszállítására és ellátására — 40 000 forint segélyt engedélyezett...” (Károlyi Zsigmond).

A város hangos jajdulásai visszhangtalanul maradtak. Pedig nem kisebb toll szimpátiáját élvezte ekkor Szeged, mint Mikszáthé, aki a Szegedi Naplóban így kiáltott fel: „A Balszerencse végre is megújna annyiszor ránk kiáltani a jóakarató „Vigyázzatok” szót: ...a szeszélyes folyam kitör... s csak a könyvek fogját bezzúlni a jövő századoknak: hol fektűt Szeged valamikor... Az oka ennek a kormány, mely bűnös telhetetlenségében tartományokat megihadtani a nemzet pénzén (Bosznia), s lithon lomhán nézi Fél-Magyarországnak évről-évre megújuló halálvergődését. Csupán egy mód van Szeged megmentésénél: ...ha a Tisza-szabályozás és Szeged védelmi ügyét a kormány teszi magáévá — az állam pénzén.” És a Szegedi Híradó rá egy napra már ríndöt fúj. Elharagja az utolsó, elkészedett, fájóalmas szegedi panaszt, átkot, kétségbeesést: „Ki csodálkozhatnék azon, ha az első Tiszavölgy magyar népsége — az öbölben forogó és kacsázókkal szemben — elkészredek és átkokra fakad mindszok ellen, akiknek ha' nem van a kezükben, s ezt nem használják föl arra, hogy a felismert bajon segítsenek. Ez az elkészeredés most már dűngétni fogja a kormánypalotát s a törvényhozási kapuját. Döngesse is és hallassa a riadó szavát...”

És ekkor már 1879. március 6-át írtak! (Folytatjuk.)